

До 150-річчя Наукового товариства імені Шевченка

<https://doi.org/10.15407/uhj2023.06.043>

УДК 94(477)

Роман ГОЛИК

доктор історичних наук,

старший науковий співробітник відділу нової історії України,

Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України (Львів, Україна)

roman_holyk70@ukr.net

<https://orcid.org/0000-0003-3123-1920>

Ігор СОЛЯР

доктор історичних наук, професор,

директор Інституту українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України (Львів, Україна)

isoliar@ukr.net

<https://orcid.org/0000-0003-0439-6957>

ЛІТЕРАТУРНЕ ТОВАРИСТВО ІМЕНІ ШЕВЧЕНКА (1873—1892 рр.) В НАЦІОНАЛЬНІЙ ПАМ'ЯТІ УКРАЇНЦІВ

Мета — висвітлити обставини виникнення та організаційної еволюції, розвитку книжної культури, просвітницької діяльності інституції в 1873—1892 рр., показати місце у громадському житті та в національній історичній і культурній пам'яті українців. **Методологія** базується на методах наукового аналізу й синтезу, системного розгляду соціальних структур у синхронії та діячності, історико-типологічному, порівняльному, інтелектуальної історії й історії ідей, дослідженнях національної історичної, культурної пам'яті, книгознавчих методах. **Основні результати.** На підставі аналізу культурної пам'яті та книжної культури проаналізовано зародження ідеї товариства, показано інтелектуальні середовища, в яких воно виникло, продемонстровано основні завдання й публікації в 1873—1892 рр. Постанова Літературного товариства імені Шевченка 1873 р., та згодом

Цитування: Голик Р., Соляр І. Літературне товариство імені Шевченка (1873—1892 рр.) в національній пам'яті українців. *Український історичний журнал*. 2023. № 6 (573). С. 43—57. <https://doi.org/10.15407/uhj2023.06.043>

© Видавець ВД «Академперіодика» НАН України, 2023. Стаття опублікована на умовах відкритого доступу за ліцензією CC BY-NC-ND license (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/>)

ISSN 0130-5247. Український історичний журнал. 2023. № 6 (573)

його трансформація в Наукове 1892 р., були наддніпрянськими культурними імпульсами. Підставою стало прагнення громадських діячів Центральної і Східної України на тлі утисків у Російській імперії розвинути український проект на Галичині. На першому етапі (зокрема в 1870-х рр.) нова організація зіштовхнулася з фінансовими труднощами, була закритою та слітарною. Однак уже 1880-ті рр. стали етапом розширення її суспільних впливів, переходом від літературно-науково-популяризаторського синкретизму до відокремлення науки, популяризації й художньої культури. Друкарня товариства була рушієм для розповсюдження українофільства та витіснення москвофільської ідеології на Галичині. Натомість Наукове товариство імені Шевченка стало новою, зміненою формою Літературного. В умовах Галичини воно втілювало ідею університету та академії водночас. Від самого заснування галицька інституція поширювала і зміцнювала ідеологію соборності українських земель, виступала осередком просвітництва. **Перспективи подальших досліджень** полягають у глибокому порівнянні діяльності ЛТШ та НТШ на тлі культурних трансформацій Галичини й України загалом.

Ключові слова: Літературне товариство імені Шевченка (1873—1892 рр.), книжна культура, національна пам'ять, історична пам'ять, культурна пам'ять, література, наука, українофільство, Галичина, Львів.

Діяльність Наукового товариства імені Шевченка (НТШ) стала предметом уваги багатьох дослідників, зайнявши вагоме місце в історичній та культурній пам'яті українців. Натомість Літературне товариство імені Шевченка (ЛТШ), що було його попередником у 1873—1892 рр., зафіксоване в національній історичній свідомості лише фрагментарно. В ньому часто бачать лише початковий етап розвитку НТШ, і лише зрідка — прообраз цієї інституції з власною історією та культурно-освітньою ініціативою [1—10]¹.

Так, формування Шевченкового товариства в національній пам'яті залишається продуктом розвитку української ідеї по обидва боки Збруча, що відокремлював Австро-Угорську імперію від Російської, а Галичину — від Наддніпрянщини. Це результат наддніпрянських і галицьких українофільських ініціатив, котрі з «малоруських», «руських» чи «рутенських» ставали загальноукраїнськими. Щоб подолати обмеження українського руху в Російській імперії [11], діячі Наддніпрянщини прагнули побудувати Україну (чи

¹ В історіографії Літературного товариства імені Шевченка простежувалися дві лінії. Одна вказувала на його галицьку генезу й наголошувала заслуги перед Галичиною та Україною загалом. Її було артикульовано в тексті О. Барвінського [1]. Друга, яку подавав М. Грушевський [2], підкреслювала наддніпрянське походження ідеї товариства та вказувала на його малу дієвість порівняно з НТШ. У міжвоєнних працях В. Гнатюка, К. Студинського [3—4] й у діаспорній історіографії, зокрема студіях В. Дорошенка [5—6], поєднувалися обидві схеми, але історія НТШ домінувала над історією його попередника. Після радянської «історіографічної паузи», в незалежній Україні літературне товариство згадувалося (розвідки Р. Кучера, Р. Кушніра, А. Фелонюка) як передісторія НТШ [7, 9]. Тільки відносно нещодавно з'явилися статті (В. Савенко, О. Ковалишин), в яких повніше висвітлено його заснування та діяльність [8, 10]. Однак досі не було праці, в якій показувалися б трансформації книжної культури Літературного товариства імені Шевченка і зміни його суспільної рецепції.

її культурну проєкцію) на Галичині². Тут вони зустрічали прихильну реакцію галицьких народовців³.

Часто діячі підросійської частини України підштовхували активістів під-австрійської до нових змін. На початку 1870-х рр. вони запропонували створити організацію, розраховану на інтелігенцію, котра розвивала б українську культуру, мову, літературу, науку. Промоторами цієї ініціативи стали, зокрема, перекладач, засновник шевченкознавства О. Кониський [12] та аристократка й меценатка Є. Милорадович із роду Скоропадських [13, С. 102—111]. Остання вже фінансувала галицькі українські проєкти (часопис «Правда», товариство «Просвіта»). Тепер же вона прагнула у Львові «заснувати [...] печатню, де можна було б друкувати все те, чого у Росії не вільно» [13, С. 104; 17, С. 94]. З іншого боку, як стверджував О. Кониський, ідею про створення нового товариства на Галичині нав'язав графині колишній кирило-мефодіївець і педагог Д. Пильчиков [14—15]. Саме він, за споминами мемуаристів, у 1873 р. привіз гроші, пожертвовані Є. Милорадович на потреби нової інституції. Сучасники називали різні суми та валюту: від 10 тис. гульденів (чи 20 тис. пізніших австрійських крон) до 8 тис. руб. [13, С. 105]. Проте вони підкреслювали, що це стало значним фінансовим фундаментом для започаткованої організації.

Натомість авторство статуту нового товариства в мемуарній традиції стало предметом розходжень. За однією з версій, його уклали Д. Пильчиков та один із провідних українських діячів того часу, наставник галицьких «радикалів» М. Драгоманов — на цій версії наголошував у споминах і він сам [16, С. 177]. Вона була досить критичною супроти галичан⁴. Так, М. Драгоманов нарікав

² Львівська інституція виникла майже одночасно з Південно-Західним відділом Російського імператорського географічного товариства (1873 р.), що з'явився на тлі певної лібералізації в «українському питанні», але між Валуєвським циркуляром (1863 р.) та Емським указом (1876 р.), котрі, навпаки, обмежували «малоруську» словесність.

³ Галичани, згідно зі власними уявленнями й тими, що їх вони почерпнули від наддніпрянських авторів, зокрема з Шевченкового «Кобзаря», творів П. Куліша, також прагнули такого національного будівництва. З іншого боку, у Львові вже з 1868 р. існувало товариство «Просвіта», котре було тією організацією, з допомогою якої інтелігенція мала поширювати українську («руську») культуру серед народу (українських / «руських» селян, робітників, ремісників).

⁴ М. Драгоманов скептично ставився до «органічної праці» галицьких українофілів. Проте ідею товариства вважав значущою та процедуру укладання його статуту описував детально. У тлумаченні політичного мислителя вона мала майже пригодницький сюжет. Мемуарист розповідав, що неназваний «український патріот» із Наддніпрянщини (під впливом розмов із галицькими народовцями) дійшов висновку, що їм необхідні гроші для «народної справи». Він надіслав на Галичину листа, де обіцяв передати кошти, але не приватним особам, а інституції, яка контролювала б використання фінансів. При цьому просив, щоб статут організації писав той, хто привезе до Львова гроші (Д. Пильчиков) та сам М. Драгоманов. За твердженням останнього, первісний варіант документа уклали саме вони. І хоч мемуарист докладно не пам'ятав його змісту, проте стверджував, що йшлося про масову організацію, доступну найширшим колам інтелігенції з обох боків Збруча: «[...] головні точки, на котрих найбільш напірали два росіяни і котрі підпи-

на галицьку редакцію статуту, яку здійснив, зокрема, правник, громадський діяч і співзасновник «Просвіти» К. Сушкевич⁵. Те, що на початку діяльності товариства виникли проблеми, підтверджували спомини самих галичан⁶.

Але загалом версія галицьких українофілів суперечила драгоманівській, і саме її було на певний час зафіксовано в пам'яті галичан⁷. Народовська «Правда» у грудні 1873 р. подавала заснування «нового руско-народного товариства» [18] як закономірну віху в історіософії громадсько-політичного життя Галичини⁸.

рали молодші галичани [...], були: 1) щоб товариство мало переважно науково-літературну ціль, причому й направляло б свою працю перш усього на дослід народного життя на Україні; 2) щоб доступ до нього був найлегший для кожного русина і щоб адміністрація його була якнайбільше поставлена в зв'язок з загалом членів; 3) [...] щоб і позагалицькі, і позаавстрійські українці могли мати якнайбільше участі в товаристві, аби воно було інституцією дійсно всеукраїнською» [16, С. 177].

⁵ М. Драгоманов стверджував, що в галицькій версії цілі організації стали іншими, аніж в його оригіналі: «Нехай [...] читач порівняє ці наші точки з тим статутом, з яким на ділі товариство вступило в життя і котрий був вироблений після того, як ми, два згадані українці-росіяни, виїхали з Галичини, а далі нехай пригада всю практику Товариства ім. Ш[евчен]ка, а найбільше в перші ж роки його існування і, нарешті, недавні наради про його реформу, і тоді судить, чи слушні, чи не слушні були підвищені точки». У критичному записі М. Драгоманов назвав нове товариство «олігархією», доступною лише для обраних через високі членські внески, а також малоконтрольованою через політику керівництва: «Для права бути дійсним членом статут ставив умову: одноразову сплату 100 гульд., котрі виділ міг розділити на 10-гульденів рати. Сей (виділ з 5 членів) і був поставлений як пан над товариством, в котре зразу могло дістатись тільки 33 члени. Хоч статут і обов'язував скликати щороку загальні збори, тільки ж виділ сього не робив». Це, на думку М. Драгоманова, потенційно робило організацію не науковою чи літературною, а підприємницькою. Він уважав, що управа товариства концентрувала увагу на володінні друкарнею, натякаючи на «комерчеському надуживанні». В полеміці М. Драгоманов навіть порівнював нову українофільську інституцію з московфільськими. За його словами, в 1873—1874 рр. вона начебто почала викликати розчарування на Наддніпрянщині через нібито марнотратність її галицьких організаторів під час придбання й обслуговування друкарні [16, С. 225].

⁶ Композитор і громадський діяч А. Вахнянин згадував 1873—1874 рр. як момент заснування друкарні, котру фінансувала «Миларадовичка» («за її приводом знайшлися гроші у братів українців»), завдяки чому народовці позбулися залежності від московфільського Ставропігійського інституту. Водночас він визнавав, що під орудою К. Сушкевича й Ф. Сарницького друкарня мала борги та «дуже храмала». Лише згодом «інституція ся враз з Товариством ім. Шевченка розжила ся над сподіване та нині веде перед в науковім напрямі» [17, С. 128].

⁷ Недаремно первісно товариство мало називатися Галицьким літературним (або навіть просто «Галич»), а не носити ім'я Т. Шевченка [5, С. 11; 6, С. 20].

⁸ Генеалогію інституції автори вели від пробудження національного життя русинів (українців) Галичини в 1848 р. через виникнення народовського руху в 1860-х рр., публікації українофільських часописів («Мети», «Вечерниць», «Правди»), заснування «Просвіти» та просвітянського книговидання. У такій візії нове товариство теж мало бути творцем книжної культури («видавати письма та книжки»), тільки вже не як «Просвіта», себто «для простого народу и шкіл», але «особливе и для русской интеллигенции» [18]. Ту ж версію озвучив О. Барвінський у 1892 р., коли Літературне товариство імені Шевченка трансформувалося у НТШ [1, С. 209].

Тут було наведено й затверджений Галицьким намісництвом його статут, який дійсно відображав не драгоманівську, а галицьку візію нової організації⁹. Попри критику, для галичан важливо було подавати заснування товариства як незалежну культурну ініціативу, продовження власної традиції у відповідності з австрійським правом і з допомогою тих, кого вони вважали гідними довіри¹⁰. Їх основу складали так звані «старі русини» Львова та Галичини. Передовсім це стосувалося політиків, інтелектуалів, зокрема священника, «посла» (депутата) Галицького сейму й австрійського парламенту, автора кількох книжок С. Качали; купця, книготорговця, члена багатьох руських товариств, радного Львівського магістрату М. Димета; священника та філолога, «професора руської мови і літератури в університеті Львівським» О. Огоновського, який уже мав досвід організації «Просвіти», та його брата — правника й також професора Львівського університету. Сюди ж долучалися «професор» (учитель) гімназії, один з організаторів «Просвіти», політик, згодом посол до Галицького сейму та австрійського парламенту Ю. Романчук; редактор народовецької «Правди» й «асекраційний» (страховий) урядник Л. Лукашевич — один із перших промоторів культу Т. Шевченка на Буковині та Галичині; львівський міщанин («обиватель»), видавець, колишній віденський перекладач із німецької, один із редакторів «Зорі Галицької» та прокуратор ченців-василіян М. Косак; інженер-технік, працівник Крайового віділу Галицького намісництва з ремонту доріг, один із засновників «Просвіти» Т. Барановський.

11 грудня 1873 р. підписаний фундаторами товариства статут був затверджений Галицьким цісарсько-королівським намісництвом і це узаконило діяльність організації в очах влади й суспільства. Практична просвітня та наукова активність сконцентрувалася, власне, довкола друкарні, про яку говорив М. Дра-

⁹ Метою товариства, до якого входили дійсні почесні («почетні») та «спомагаючі» члени, проголошувалося функціонування друкарні, публікація книжок і часописів, їх фінансова підтримка, призначення премій письменникам, скликання зборів «літератів» нарівні з публічними лекціями («відчитами») та «вечорницями». У статуті справді детально йшлося про матеріальний бік життя товариства, про його «непорушний фонд», про високі (100 ринських, які можна було виплачувати частинами впродовж року) членські внески та про покарання за їх порушення (виключення). Керівництво («віділ») організації мало великі повноваження, але водночас зобов'язувалося раз у рік скликати збори й не могло змінювати статут. Частина цих пунктів і викликала певні побоювання у М. Драгоманова та його однодумців.

¹⁰ Згодом В. Дорошенко стверджував, що галицькі українці в 1870-х рр. не мали фінансової спроможності й навіть потребували не нової організації (адже була вже «Просвіта»), а радше суто друкарні. До того ж він уважав, що надмірна активність М. Драгоманова шкодила галичанам (через непростий характер, політичні погляди та підданство). Товариство мало дотримуватися австрійських законів, його членами мали бути піддані Габсбурзької монархії і статут мав бути відповідно сформульований. З іншого боку, на думку В. Дорошенка, неучасть наддніпрянців у безпосередній роботі організації в 1870—1880 рр. (зокрема через застереження з боку австрійського уряду) спричинилася до того, що воно на перших порах занепаало [6, С. 20].

гоманов. На гроші східноукраїнських меценатів та на членські внески галичан у Відні вирішили закупити необхідне обладнання. Для цього звернулися до фірми «A. Meyer & Schleicher», знаної, зокрема, своїми шрифтами [29]. В будинку тогочасного Гіпотечного банку у Львові було знайдене приміщення й з 1874 р. друкарня почала працювати, хоч і зіштовхнулася з фінансовими труднощами (товариство було змушене взяти великі кредити — як у Відні, так і в того ж Гіпотечного банку, навіть у своїх членів, зокрема в С. Качали [19, С. 65]). Упродовж 1870—1880-х рр. організація зазнавала збитків від друку книжок, адже часто замовники за них не платили [6, С. 21]. Його керівники змушені були виправдовуватися¹¹. Водночас народовці намагалися відзначити успіхи нового товариства, зокрема видавничі¹². Проте, на думку В. Дорошенка, слід розрізняти книжки, видані у друкарні товариства в 1870—1880-х рр., і ті, які вийшли його коштом / накладом. Між ними не було пропорційності. Дослідник бачив у цьому навіть парадокс¹³. Частково це так. Але для керівників і членів товариства книгодрукування також було частиною просвітницької й наукової, а не лише видавничої діяльності¹⁴.

По суті, цю ідею було реалізовано в багатьох виданнях Літературного товариства імені Шевченка 1870-х рр. У цей час друкарня під керівництвом («зарядом») Ф. Сарницького (Сарницького) дійсно намагалася допомагати «Про-

¹¹ На шпальтах тієї ж «Правди», котра кілька років виходила за кошт товариства, вони пояснювали читачам, що використовують друкарню для публікації різних видань, щоб вона себе окупила, але далі наголошували, що мають друкувати передовсім книжки для інтелігенції, а не для «народу», чим уже займається «Просвіта».

¹² Вони протиставляли «Просвіту» та новий осередок «староруським» (московським) інституціям (Народний дім, Ставропігійський інститут, Товариство імені М. Качковського) як своїм основним критикам. Водночас народовці оптимістично описували діяльність нової організації, хоч зауважували, що товариство не змогло «сконцентруватися на полі духовнім». Однак, повідомляючи засновників, за перші роки воно забезпечило свій «матеріальний бит», утримує й розвиває друкарню, котра «конкурує сміло з іншими такими заведеннями, уживаючими найліпшої слави. Вже й тепер спомагає товариство ім. Шевченка по силам своїм “Просвіту”, уможливаючи дешевше видаванє її книжок; не задовго, надійсь, [...] зачне працювати само для рускої літератури загально і для рускої інтелігенції так, як “Просвіта” ділає для народної літератури и для народу» [29].

¹³ «Нам тепер дивним видається, що такі видання, як “Словар малорусько-німецький” Желехівського, “Руська (...) історична бібліотека” О. Барвінського, “Часопись правнича” К. Левицького, журнал для родин “Зоря” О. Партицького, що друкувалися в друкарні товариства, не мали його фірми. А ще дивніше, що “Кобзар” Шевченка мусіла друкувати київська “Громада” аж у Празі, а не у Львові, де існувало товариство його імені. Коштом товариства вийшли в першому десятилітті його існування (70—80 рр.) тільки два річники журналу “Правда” та одним-одна наукова розвідка професора О. Огоновського “Studien auf dem Gebiete der Rutenischen Sprache” — праця дуже цінна, що не втратила своєї ваги й досі» [6, С. 21—22].

¹⁴ Водночас такі масштабні народовецькі проекти, як велика (15 томів), заснована 1886 р. «Руська історична бібліотека» О. Барвінського, справді офіційно видавалася не у Львові, а в Тернополі, у друкарні І. Павловського.

світі», водночас видаючи її накладом тексти класиків української літератури та своїх членів-засновників¹⁵. Доречною серед перших видань із друкарні нового товариства стала книжка О. Огоновського «Житє Тараса Шевченка: читанка для селян і міщан» (1876 р.), яка поширювала культ Т. Шевченка на Галичині, однак теж була видана «Просвітою» і спрямована до її читачів.

Одним з основних рупорів середовища, що заснувало товариство, на певний час стала народовська «Правда». Вона інформувала про життя нової організації, публікувала тексти, котрі згодом друкувало видавництво товариства окремими відбитками. Серед них була і книга Шевченкового сподвижника М. Костомарова в українському тритомному перекладі О. Барвінського «Руска история в житєписях єї наиголовніших діятелів» (1875—1877 рр.)¹⁶. До інтелігенції натомість було звернено твір його брата В. Барвінського «Скошений цвіт (Виймок з галицьких образків)» (1877 р.). Це — класичний любовний трикутник, але водночас і трагічна історія, що впливала з матримоніальних стратегій, упереджень і стереотипів галицьких інтелігентів ХІХ ст. На те ж читачьке середовище фактично розраховувалися й літературні твори молодого тоді І. Франка. Саме у друкарні товариства він почав видавати дебютні збірки у вигляді серії випусків «Письма Івана Франка» [21, С. 38]. Першою з них стали поетичні «Баляди і розкази» (1877 р.), де автор умістив 11 власних віршів і переспівів із Г. Гайне, Й. Гете, О. Пушкіна, записаних етимологією й витриманих у романтичному стилі [22, С. 194—471, 374]. У наступному випуску з'явилися його урбаністичні прозові тексти «Борислав: Картини з життя підгірського народу» (1877 р.) та оповідання «Навернений грішник». Перед тим І. Франко друкувався у журналі «Друг» (із 1874 р. був виданням москвофільського «Академічного кружка»), що в 1876—1877 рр. також почав видаватися у друкарні товариства. Те, що І. Франко публікував свої перші збірки в українофільській організації, було наслідком впливу того ж таки М. Драгоманова. Це підштовхнуло молодого автора до зближення з «Просвітою», яка видавала свої книжки у друкарні Шевченкового товариства. Однак тоді І. Франко не надовго залишався у середовищі членів «Просвіти» й ЛТШ через високі членські внески та ряд розбіжностей (одяг, мова), але передовсім через соціалістичний

¹⁵ Так, було перевидано працю С. Качали «Що нас губить а що нам помочи може». Це «письмо до руських селян» у формі повчальних діалогів різних персонажів (Василя, Павла, Кирила, Івана, священника) довкола основних проблем життя галицького села (алкоголізм, бідність, безгосподарність). Попередні видання цієї популярної брошури (1869 р.) «Просвіта» вимушено друкувала у Ставропігійському інституті. Тепер українофільське товариство могло публікувати свої книжки у власній друкарні. Тут передруковували також твори Г. Квітки-Основ'яненка («Перекотиполе: Оповіданє для руського народу», Львів, 1874 р.; «Добре роби, добре буде» — теж як «оповіданє для руського народу» з характерним додатком-казкою «Хто видумав горівку?», Львів, 1874 р. та ін.). З'явилися також твори М. Устияновича, німецькі шкільні підручники з географії, історії, латинської мови в перекладах В. Ільницького, О. Огоновського [20].

¹⁶ Другий переклад цієї книги з'явився аж 1918 р., уже у друкарні Наукового товариства імені Шевченка, під назвою «Історія України в житєписях визначніших єї діячів».

процес 1877—1878 рр., котрий зламав долю молодому письменникові й на певний час зробив його небажаним серед галицької інтелігенції. У цей період лідери «Просвіти» та товариства (О. Огоновський, В. Барвінський), навпаки, намагалися нейтралізувати вплив радикалів (серед яких був тоді І. Франко) на молодь [23]. Повноцінний контакт письменника й ученого з цим середовищем почався аж після реформування товариства 1892 р. Хоч також із труднощами¹⁷. Тому Франкова оцінка діяльності останнього в 1870—1890-х рр. була критичною й подібною до тієї, яку давав М. Драгоманов¹⁸. Лише 1895 р., після нових реформ М. Грушевського, НТШ стало «своїм» і для І. Франка, якого остаточно прийняли у члени товариства.

У кінці 1870 — на початку 1880-х рр. товариство та його друкарня діяли для розповсюдження народовецької (української) ідеї на Галичині та Буковині. Зокрема, тут було видано львівсько-чернівецьку «Руську хату» (1877 р.) — буковинський альманах братів Воробкевичів. Уже наприкінці 1880 — на початку 1890-х рр. накладом товариства вийшли дві повісті І. Нечуя-Левицького («Над Чорним морем» та «Навіжена»), а також (як «видання Василя Лукича») твори Б. Грінченка (під псевдонімом В. Чайченка), переклад «Орлеанської діви» Ф. Шиллера пера Є. Горницького.

¹⁷ На реорганізаційному засіданні прийняли кілька нових членів, натомість за І. Франка тоді проголосували тільки 5 осіб — при тому, що саме він, разом із О. Барвінським та О. Кониським («під тиском українців») став автором реформованого статуту. Це викликало обурення письменника, котрий дав йому вихід у невідпущаній статті, не шкодуючи епітетів на адресу керівництва народовців: «Це неприйняття до грона членів наукового товариства людини, літературним працям якої [...] проф. Огоновський присвятив цілий ряд статей в “Зорі”, і наукові праці якої з ділянки історії літератури і етнографії [...] той сам професор неодноразово назвав дуже цінними — то скандал, однаковий з неприйняттям народовців до москвофільських товариств (sic!). [...] Ні, то не мужі науки так роблять. То кліка шкаралупників й монополістів, які взяли в свої руки інституцію, призначену для цілої Русі- України, душила її 18 років і тепер боїться випустити її з рук чи бодай допустити до неї трохи свіжої думки» [24, С. 3].

¹⁸ Знаменно, що І. Франко опублікував свою оцінку анонімно як відгук на повідомлення «Діла» польською в польськомовному ж часопису «Kurjer Lwowski», з яким тоді співпрацював. У його версії, товариство завдячувало своїм існуванням «певній особі з України, яка дала 12 (sic!) тис. руб.» на його фундацію. Народовці, отримавши ці гроші, спрямували їх на друкарню, а водночас заснували товариство «pro forma», адже воно «налічувало завжди і нараховує тільки незначну кількість членів, від 30 до 40, [...] а головним інтересом була друкарня». Натомість наукової діяльності, підкреслював І. Франко, організація майже не веде, і своєї мети не досягнула, головню через неефективне, на його думку, керівництво: «Грошей, даних з Росії, виявилось замало, треба було брати в борг. [...] а тим часом правдива мета товариства, організація наукової праці, залишалася призупиненою. Щоправда, товариство за час свого 18-літнього існування видало кілька наукових праць своїх членів (Огоновського і Целевича), і у 1885 взяло в свої руки видавництво літературного часопису “Зоря”, але то цілком не стосувалося товариства як такого, [...] особливо тому, що, напр., “Зоря” до цього часу редагована і заповнювана людьми, які не є членами товариства» (Towarzystwo imienia Szewczenki. *Kurjer Lwowski*, 18.03.1892. S. 2; див. також: [23]).

На зміну напрямів діяльності товариства у сфері книжної культури та об'разу в культурній пам'яті впливала також ротація його очільників. Від К. Сушкевича (1873—1885 рр.) ця функція перейшла до гімназійного вчителя грецької й латинської мов, громадського діяча С. Громницького, який був головою двічі (1885—1887, 1889—1891 рр.), далі — до викладача гімназії, члена багатьох українських товариств Д.-Р. Гладилевича, котрий теж відбув дві каденції (1887—1889, 1891—1892 рр.), і до історика, гімназійного професора, доктора філософії та громадського діяча Ю. Целевича. Важливим фактором стала зміна керівника друкарні й видавництва: у 1878 р. замість Ф. Сарницького (Сарницького) прийшов К. Беднарський, під проводом якого з'явилися всі основні серії й тексти спочатку Літературного, а потім і Наукового товариства імені Шевченка. Тож спочатку книжна культура осередку балансувала між художніми, науково-популярними та публіцистичними виданнями, що мали суспільний резонанс¹⁹.

Про читання в колі літературного товариства свідчили також кілька випусків народовської «Правди», яку ЛТШ видрукувало своїм коштом²⁰. Через десять років ту ж науково-літературну парадигму репрезентував часопис «Зоря», що з середини 1880-х рр. перейшов під опіку Шевченкового товариства²¹. Головним науковим матеріалом її була «Історія літератури руської» О. Огоновського [25], котра згодом з'явилася окремим виданням і стала однією з найпомітніших публікацій товариства перед 1890-ми рр.²² У ділянці

¹⁹ Скажімо, 1882 р. товариство видало «Крашанку русинам і полякам на Великдень 1882» П. Куліша, що була спробою символічного діалогу між українцями та поляками. Разом із «Просвітою» публікувалося також науково-популярне читиво. Часто автори поєднували літературу для інтелігенції та для «народу», світську й релігійну (наприклад, «Житє просвітителєв славян святих равноапостольних Кирила і Методія» Ю. Целевича, що було видане товариством як книжка «Просвіти» 1881 р.).

²⁰ Наприклад, 1875 р. тут уміщено переспіви Гомерової «Іліади» авторства С. Руданського, поезії Ю. Федьковича, прозу І. Нечуя-Левицького, роман О. Кониського «Семен Жук і його родичі», історичні студії М. Костомарова в перекладі О. Барвінського, рецензії І. Верхратського, огляди суспільно-політичних подій тощо.

²¹ Позиціонована як «письмо науково-літературне для руских родин», «Зоря» була розрахована на інтелігенцію. На її шпальтах можна було читати поезію і прозу С. Воробкевича, С. Руданського, Ю. Федьковича, М. Шашкевича, І. Франка, Н. Кобринської, А. Свидницького, О. Пчілки, переспіви та переклади з античних літератур П. Ніщинського (Гомерова «Одіссея») тощо. З іншого боку, «Зоря» подавала літературознавчі, історичні, етнографічні, навіть філософсько-політологічні розвідки І. Франка, Ю. Целевича, М. Комарова, Ф. Ржегоржа та ін. Як зауважував В. Дорошенко, розквіт «Зорі» став свідченням розквіту не тільки надністрянської (з І. Франком, О. Кобилянською, О. Маковеем), але й передовсім наддніпрянської (з І. Нечуєм-Левицьким, М. Старицьким, М. Коцюбинським, Б. Грінченком, О. Косач / Оленою Пчілкою та О. Косач / Лесею Українкою) української літератури та культури» [6, С. 22—23].

²² Тут дослідник прагнув сформуванню народовецький канон історії української літератури від «Слова о полку Ігоревім», Початкового (Несторового) літопису, через «Києво-Печерський патерик», ранньомодерні козацькі літописи, граматика, словники, бого-

історії літератури були й інші праці²³. Ще в 1870-х рр. інституція намагалась українізувати написану етимологією і стандартну для Галичини другої половини XIX ст. «Граматику руської мови» М. Осадци (1876 р.). Однак тоді в галицькому мовознавстві бракувало аналітичних розробок із лінгвістики. Тому на межі першого і другого десятиліть діяльності товариства (1880 р.) з'явилася німецькомовна монографія О. Огоновського «Студії в царині руської мови» [26], ставши віхою в розвитку не лише галицького, а й загалом українського мовознавства²⁴. Знаною в мовознавчому світі згодом виявиться ще одна лексикографічна праця, яка теж побачила світ у друкарні ЛТШ — «Малоруско-німецкий словарь» (1886 р.) Є. Желехівського.

У друках товариства була репрезентована також історіографія, хоча книжки з цієї тематики часто були частиною «просвітянської» парадигми. Невеликі за обсягом, вони, проте, давали популярні уявлення про історію як цілої України, так і Галичини. Частина таких видань засвідчувала ідею соборності. Серед них — «Коротка історія малоруского народа» громадівця, прихильника М. Драгоманова, політичного заслання М. Ковалевського²⁵. Важливою віхою в історіографічній спадщині товариства стала монографія Ю. Целевича

словські трактати, полемічні тексти, вірші, драми й до І. Котляревського, Є. Гребінки, Г. Квітки-Основ'яненка, Т. Шевченка, П. Куліша, наддніпрянських, галицьких, буковинських, закарпатських («утроруських») письменників другої половини XIX ст. Його праця стала наслідком систематичної лектури художніх творів. Також О. Огоновський намагався збирати біографи тих літераторів, котрих уважав українськими («руськими», «малоруськими»). Наприкінці XIX — на початку XX ст. саме ці біографічні матеріали стали (щонайменше на Галичині) основою для подальших студій над історією красномовства.

²³ Передусім ідеться про книжку О. Партицького «Темні місця в “Слові о полку Ігоревім”» (1883 р.), котра стала однією з віх галицького «словознавства». Ще одна його студія («Скандинавщина в давній Русі», яку товариство опублікувало 1887 р.) поєднала медієвістику з історичною лінгвістикою, виступивши галицьким віддзеркаленням дискусії норманістів та антинорманістів.

²⁴ У цій праці виокремлювалися основні риси української («руської») мови, зокрема її західного варіанту, в діахронічній (історія мови, історична граматики) та ареальній (діалектологія) перспективах. Наводячи й аналізуючи фонетичні, морфологічні, синтаксичні явища, О. Огоновський закликав чітко розрізняти українську («руську», «малоруську»), російську («великоруську»), з одного боку, та інші слов'янські (передовсім польську) мови, акцентував на етномовній окремішності українців («русинів»). Оскільки книжка була німецькомовна, її потенційна читачка аудиторія розширювалася до меж усієї Австро-Угорської імперії. Працю О. Огоновського цитували не лише в Австрії, але й у Росії. Рідкісними серед друків товариства цього часу стали розвідки з інших ділянок, зокрема права, такі, як теж німецькомовна студія юриста, брата філолога О. Огоновського Олександра про управління без мандату за австрійським законодавством («Die Geschäftsführung ohne Auftrag nach österreichischem Rechte», 1877 р.), котру згодом цитуватимуть австрійські правники.

²⁵ Ця книжка, як і філологічні праці О. Огоновського, подавала народовську візію етнографії та історії українців із наголосом на ідеалізованому образі козацтва, козацькому міфі, але також на картинах національної й соціальної боротьби.

«Исторія Скиту Манявского вразъ зъ збѣорникомъ грамотъ, листовъ и деяких судовыхъ документѣвъ, дотычныхъ того монастыря» (1887 р.) — одна з фундаментальних для свого часу з історії західноукраїнського монастицизму та релігійної культури загалом.

1885 р. у друкарні ЛТШ вийшла невелика книжка О. Барвінського з історії громадського руху галицьких українців ХІХ ст. [27]. Ця інформаційно-статистична праця ставила інституцію поряд з іншими організаціями: від москвофільського Ставропігійського інституту й Народного дому, Галицько-руської матиці, Товариства імені Качковського до українофільської «Просвіти», Руського педагогічного товариства. На цьому тлі ЛТШ виглядало доволі імпозантно: в нього була своя друкарня, стратегічна мета й навіть прибутки²⁶. Очевидно, з ним могли змагатися москвофільські осередки Ставропігії, Народного дому, які мали більші фінансові можливості та власну друкарню, що довгі роки виступала майже монополісткою на ринку кириличного книговидання Галичини. Тож Літературне товариство імені Шевченка зламало цю монополію, і це дозволило йому (щоправда, після років певних невдач), зайняти доволі вигідну суспільну й фінансову нішу серед українських організацій Галичини 1870—1880-х рр.

На першому етапі реорганізації товариства, в 1892 р., воно з літературного перетворилося на осередок науковців, письменників і митців («учених, літератів і артистів»), яких відтепер було розподілено на три секції: історичну, філологічну, математично-природописно-лікарську, що, своєю чергою, могли мати групи чи підкомісії. На етапі реорганізації при кермі ЛТШ перебував Д.-Р. Гладивич, замість якого головою НТШ став Ю. Целевич, котрий також виступив редактором 1-го тому його «Записок» (1892 р.). Трагедією для товариства стала майже одночасна смерть у досить молодому віці (46 і 49 років відповідно) цих обох активних його діячів й очільників (28 січня та 24 грудня 1892 р.). На певний час (1893—1897 рр.) організацію очолив педагог та історик О. Барвінський — редактор 2—5-го томів «ЗНТШ». Проте лише з переїздом до Львова М. Грушевського, котрий перейняв на себе спочатку функції редактора згаданого друкованого органу, а далі майже беззмінного голови НТШ (1897—1913 рр.), товариство, вірне ідеї власного українського університету на Галичині, водночас реалізувало ідею української академії наук. Кількість його членів значно зросла. Книжкову культуру оновленого НТШ (завдяки М. Грушевському, В. Гнатюку,

²⁶ Водночас автор визнавав, що на середину 1880-х рр. власним накладом товариство видало лише одну лінгвістичну працю О. Огоновського, декілька річників «Правди», а також «подпомагало розвой письменства, подаючи умірені ціни і кредит руским письменникам и видавцям [...] і приходило [...] в поміч безплатними друками або жертвованем книжок своїх декотрим новозавязуючимся товариствам руским» [27, С. 15]. Кількість членів ЛТШ на той час була невеликою (близько 40). Однак його фінансові показники, за О. Барвінським, на 1884 р. складали 14 360 ринських золотих «приходу» та 6543 видатків. У цьому розумінні прибуток організації (очевидно, за рахунок книгодрукування) став навіть більшим, ніж у чисельнішої «Просвіти» (5422 ринських золотих), чії книжки, проте, друкувалися саме в товаристві [27, С. 13].

І. Франку, С. Томашівському та ін.) було чітко структуровано. Літературна частина («Літературно-науковий вістник») відтепер відокремлювалася від наукової («Записки НТШ»). З'явилися також видавничі серії: «Жерела до історії України-Руси», «Етнографічний збірник», «Матеріали до українсько-руської етнології». Ставлення до попередніх проєктів товариства було амбівалентним. М. Грушевський по суті зображав реформування його в НТШ «науковою революцією», що відбувалася в не надто сприятливому для розвитку науки контексті, а дотеперішній розвиток інституції описував як певну соціальну обмеженість, елітарність (обмаль активних членів), видавничу стагнацію, незначну диференціацію науки від художньої творчості й популяризації знань [2, С. 3—7].

Такий висновок відклався в національній культурній та історичній пам'яті галичан та українців загалом: Літературне товариство імені Шевченка виглядало тут дещо «менш значущим» для української історії та культури прототипом Наукового товариства імені Шевченка. Однак подібний стереотип лише почасти правильний. Справді, початок роботи товариства (зокрема в 1870-х рр.) був не дуже продуктивним. Воно зіштовхнулося з фінансовими труднощами, довго залишалося закритим, елітарним. Але відрізок 1873—1892 рр. для галицьких інтелігентів став, попри все, періодом поступової демократизації, розширення впливів, переходу від літературно-науково-популяризаторського синкретизму до відокремлення науки, популяризації й художньої культури. Друкарня інституції перетворилася на рушій для розповсюдження української ідеї на Галичині, витіснення москвофільської ідеології та звуження її впливу. Проте існування «Прогресу», Руського (Українського) педагогічного, інших професійних товариств спочатку не сприяло ширшій популярності нового осередку, який обмежувався доволі вузьким, порівняно з рештою українських організацій, колом членів. Тому і в 1873, і в 1892 рр. імпульсами для формування й розвитку Шевченкового товариства, його трансформації в НТШ стали ініціативи наддніпрянців, їхня візія України та національної ідентичності. Однак ці проєкти реалізувалися тому, що накладалися на галицьку рецепцію «української справи». В такий спосіб Літературне товариство імені Шевченка від самого початку втілювало ідеологію соборності, підготувало ґрунт для виникнення Наукового товариства імені Шевченка та, як наслідок, дійсно стало одним із прообразів української академії наук.

REFERENCES / СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Barvinskyi, O. Pro zasnovannia i doteperishnii rozvytok Tovarystva im. Shevchenka u Lvovi. *Zapysky Tovarystva im. Shevchenka*. 1892. 1: 209-212 [in Ukrainian].
[Барвінський О. Про заснування і дотеперішній розвиток Товариства ім. Шевченка у Львові. *Записки Товариства ім. Шевченка*. 1892. Т. 1. С. 209—212].
2. Hrushevskiy, M. Doteperishnii rozvii Naukovoho tovarystva imeny Shevchenka. *Khronika Naukovoho tovarystva imeny Shevchenka*. Lviv: Z drukarni Naukovoho tovarystva imeny Shevchenka pid zariadom K. Bednarskoho, 1900. 1: 3-19 [in Ukrainian].
[Грушевський М. Дотеперішній розвій Наукового товариства імені Шевченка. *Хроніка Наукового товариства імені Шевченка*: Львів: З друкарні Наукового товариства імені Шевченка під зарядом К. Беднарського, 1900. Ч. 1. С. 3—19].

3. Hnatiuk, V. Naukove tovarystvo im. Shevchenka. Lviv, 1923. 15 s. [in Ukrainian].
[Гнатюк В. Наукове товариство ім. Шевченка. Львів, 1923. 15 с.]
4. Studynskyi, K. Naukove tovarystvo im. Shevchenka (1873—1928). *Zapysky Naukovoho tovarystva im. Shevchenka. T. CL: Pratsi filolohichnoi ta istoryko-filosofskoi sekti.* Eds. K. Studynskyi, I. Krypiakievych. Lviv, 1929: IX—XVIII. [in Ukrainian].
[Студинський К. Наукове товариство ім. Шевченка (1873—1928). *Записки Наукового товариства ім. Шевченка. Т. CL: Праці філологічної та історико-філософської секції.* Ред. К. Студинський, І. Крип'якевич. Львів, 1929. С. IX—XVIII].
5. Istoriiia Naukovoho tovarystva im. Shevchenka. New York; München, 1949 [in Ukrainian].
[Історія Наукового товариства ім. Шевченка. Нью-Йорк; Мюнхен, 1949. С. 7—14].
6. Doroshenko, V. Ohnyshche ukrainkoï nauky: Naukove tovarystvo im. T. Shevchenka: z nahody 75-richchia yoho zasnuvannia. New York; Philadelphia, 1951 [in Ukrainian].
[Дорошенко В. Огнище української науки: Наукове товариство ім. Т. Шевченка: з нагоди 75-річчя його заснування. Нью-Йорк; Філадельфія, 1951. 116 с.]
7. Kucher, R.V. Naukove tovarystvo imeni T. Shevchenka: dva yuvilei. Kyiv: Naukova dumka, 1992. 112 [in Ukrainian].
[Кучер Р.В. Наукове товариство імені Т. Шевченка: два ювілеї. Київ: Наукова думка, 1992. 112 с. С. 12—18].
8. Savenko, V. Zasnuvannia Tovarystva im. Shevchenka u Lvovi u 1873 r.: yoho struktura i zavdannia. *Naukovi zapysky Ternopil'skoho natsionalnoho pedahohichnoho universytetu imeni Volodymyra Hnatiuka. Serii: Istoriiia.* Ternopil: Vyd-vo TNPU im. V. Hnatiuka, 2011. 2: 26-30 [in Ukrainian].
[Савенко В. Заснування Товариства ім. Шевченка у Львові у 1873 р.: його структура і завдання. *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія: Історія.* Тернопіль: Вид-во ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2011. Вип. 2. С. 26—30].
9. Kushnir, R., Feloniuk, A. Naukove tovarystvo imeni Shevchenka: istoriia, sohodennia, maibutnie. *Visnyk Natsionalnoi akademii nauk Ukrainy.* Kyiv, 2019. 1: 64-65 [in Ukrainian].
[Кушнір Р., Фелонюк А. Наукове товариство імені Шевченка: історія, сьогодення, майбутнє. *Вісник Національної академії наук України.* Київ, 2019. № 1. С. 64—65].
10. Kovalyshyn, O. Osvitno-prosvitnytska diialnist Literaturnoho tovarystva imeni Shevchenka (1873—1892 rr.). *Visnyk Lvivskoho universytetu. Seriiia pedahohichna.* 2016. 31: 226—232 [in Ukrainian].
[Ковалишин О. Освітньо-просвітницька діяльність Літературного товариства імені Шевченка (1873—1892 рр.). *Вісник Львівського університету. Серія педагогічна.* 2016. Вип. 31. С. 226—232].
11. Boriak, H. (Ed.) *Ukrainska identychnist i movne pytannia v Rosiiskii imperii: sproba derzhavnoho rehuliuвання (1847—1914): Zb. dok. i mat.* Kyiv: Klio, 2015 [in Ukrainian].
[Українська ідентичність і мовне питання в Російській імперії: спроба державного регулювання (1847—1914): 36. док. і мат. Відп. ред. Г. Боряк. Київ: Кліо, 2015].
12. Hrushevs'kyi, M. Fundator [Naukovoho] Tovarystva [imeni Shevchenka] Oleksandr Kopyskyi. Hrushevskyi M.S. Tvory: U 50 t. Lviv: Svit, 2002. 1: 189 [in Ukrainian].
[Грушевський М. Фундатор [Наукового] Товариства [імені Шевченка] Олександр Кониський. *Грушевський М.С. Твори: У 50 т.* Львів: Світ, 2002. Т. 1. С. 189].
13. Petrenko, I.M. Yelyzaveta Myloradovych (1832—1890) v ukrainskomu suspilno-politychnomu rusi. Poltava, 2013. 151 s. [in Ukrainian].
[Петренко І.М. Єлизавета Милорадович (1832—1890) в українському суспільно-політичному русі. Полтава, 2013. 151 с.]
14. Kopyskyi, O. Dmytro Pylchykov. *Zoria.* 1894. 4: 93 [in Ukrainian].
[Кониський О. Дмитро Пильчиков. *Зоря.* 1894. № 4. С. 93].

15. Hrushevs'kyi, M. Fundator [Naukovoho] Tovarystva [imeni Shevchenka] Dmytro Pylchikov. Hrushevskyi M. Tvory: U 50 t. Lviv: Svit, 2002. 1: 190 [in Ukrainian].
[Грушевський М. Фундатор [Наукового] Товариства [імені Шевченка] Дмитро Пильчиков. *Грушевський М.С. Твори: У 50 т.* Львів: Світ, 2002. Т. 1. С. 190].
16. Drahomanov, M. Avstro-ruski spomyny. Lviv, 1889. 1 [in Ukrainian].
[Драгоманов М. Австро-руські спомини. Львів, 1889. Ч. 1].
17. Vakhnianyn, A. Spomyny z zhytia (Posmertne vydanie). Lviv, 1908 [in Ukrainian].
[Вахнянин А. Спомини з життя (Посмертне видане). Львів, 1908. С. 128].
18. Nove rusko-narodne tovarystvo. *Pravda*. Lviv, 13.01.1873. 21: 718-726 [in Ukrainian].
[Нове руско-народне товариство. *Правда*. Львів, 1873. 13 студня. Ч. 21. С. 718—726].
19. Paliukh, O. Ukrainske knyhovydannia u Lvovi XIX st.: rol drukaren Stavropihiiskoho instytutu ta Naukovoho tovarystva im. Shevchenka. *Zapysky Lvivskoi natsionalnoi naukovoï biblioteky Ukrainy imeni V. Stefanyka*. 2008. 1: 54-72 [in Ukrainian].
[Палюх О. Українське книговидання у Львові XIX ст.: роль друкарень Ставропігійського інституту та Наукового товариства ім. Шевченка. *Записки Львівської національної наукової бібліотеки України імені В. Стефаника*. 2008. № 1. С. 54—72].
20. Ilnytska, L.I. (ed.) Repertuar ukrainskoi knyhy: 1798—1916: Materialy do bibliohrafiï. Lviv, 1997. 2: 51-67 [in Ukrainian].
[Репертуар української книги: 1798—1916: Матеріали до бібліографії. Упор., підгот. до друку та прим. Л.І. Ільницької; передм. і наук. ред. Я.Р. Дашкевича; відп. ред. Л.І. Крушельницька. Т. 2. Львів, 1997. С. 51—67].
21. Yakymovych, B. Ivan Franko — vydavets: knyhoznavchi ta dzhereloznavchi aspekty. Lviv: Vydavnychy tseñtr LNU imeni I. Franka, 2006 [in Ukrainian].
[Якимович Б. Іван Франко — видавець: книгознавчі та джерелознавчі аспекти. Львів: Видавничий центр ЛНУ імені І. Франка, 2006. 691 с.].
22. Franko, I. Narys istorii ukrainsko-ruskoï literatury do 1890 r. *Zibrannia tvoriv u 50 t*. Kyiv: Naukova dumka, 1984. 41: 194-471 [in Ukrainian].
[Франко І. Нарис історії українсько-руської літератури до 1890 р. *Зібрання творів у 50 т.* Т. 41. Київ: Наукова думка, 1984. С. 194—471].
23. Serediak, A. "Prosvita" i radikalne seredovyshche Halychyny (Do istorii vzaiemyn Ivana Franka z Tovarystvom). *Ukraina: kulturna spadshchyna, natsionalna svidomist, derzhavnist*. 2010. 19: 396-402 [in Ukrainian].
[Середяк А. «Просвіта» і радикальне середовище Галичини (До історії взаємин Івана Франка з Товариством). *Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність*. 2010. Вип. 19. С. 396—402].
24. [Franko, I.] Towarzystwo imienia Szewczenki. *Kurjer Lwowski*, 18.03.1892: 2-3 [in Polish].
25. Ohonovskii, O. Istoriia literatury ruskoï. Lvov, 1887—1894. T. 1—4 [in Ukrainian].
[Огоновський О. Історія літератури рускої. Львів, 1887—1894. Т. 1—4].
26. Ogonowski, E. Studien auf dem Gebiete der Rutenischen Sprache. Lemberg, 1880. 244 S. [in German].
27. Barvinskyi, O. Litopys suspilnoi roboty i syly rusyniv avstriiskyykh. Lviv: Koshtom i zakhodom tovarystva «Prosvita», 1885 [in Ukrainian].
[Барвінський О. Літопись суспільної роботи і сили русинів австрійських. Львів: Коштом і заходом товариства «Просвіта», 1885. 46 с.].
28. Schrif-Proben von A. Meyer & Schleicher. Wien, [1884] [in German].
29. Ohliad na rik 1874. *Pravda*. 1875. 2: 80 [in Ukrainian].
[Огляд на рік 1874. *Правда*. 1875. Ч. 2. С. 80].

Надійшла / Received 14.09.2023

Roman HOLYK

Doctor of Historical Sciences (Dr. Hab. in History),

Senior Research Fellow at Department of Modern History of Ukraine,

I. Krypiakevych Institute of Ukrainian Studies NAS of Ukraine (Lviv, Ukraine)

roman_holyk70@ukr.net

<https://orcid.org/0000-0003-3123-1920>

Ihor SOLIAR

Doctor of Historical Sciences (Dr. Hab. in History), Professor,

Director of the I. Krypiakevych Institute of Ukrainian Studies NAS of Ukraine (Lviv, Ukraine)

isoliar@ukr.net

<https://orcid.org/0000-0003-0439-6957>

THE SHEVCHENKO LITERARY SOCIETY (1873—1892)

IN THE NATIONAL MEMORY OF UKRAINIANS

The purpose is to highlight the circumstances of the uprising and organizational evolution of the Shevchenko Society, the development of its book culture and educational activities in 1873—1892, to show the place of the society in public life and in the national cultural and historical memory of Ukrainians. **Methodology** is based on methods of scientific analysis and synthesis, systematic examination of social structures in synchrony and diachrony, historical-typological and comparative methods, methods of intellectual history and history of ideas, studies of historical and cultural memory, and bibliographic methods. **The main results.** Based on the analysis of cultural memory and book culture, the origin of the idea of society is analyzed, the intellectual environment in which it arose is shown, and the main tasks and publications in 1873—1892 are demonstrated. The birth of the Shevchenko Society in 1873 and its subsequent transformation into the Shevchenko Scientific Society in 1892 were Transdnipro cultural impulses. Its basis was the desire of public figures of Central and Eastern Ukraine to develop the Ukrainian project in Halychyna against the background of oppression in the Russian Empire. In the first stage (particularly in the 1870s), the new society faced financial difficulties and was closed and elitist. However, the 1880s became the stage of the expansion of his social influence, the transition from literary-scientific-popularization syncretism to the separation of science, popularization, and artistic culture. The printing house of the Shevchenko Society was a driving force for the spread of Ukrainophilism and the displacement of Russophile ideology in Halychyna. This means that the Shevchenko Scientific Society became a new, changed form of the Shevchenko Literary Society. In the conditions of Halychyna, it embodied the ideology of the university and the academy at the same time. From the very foundation, the Shevchenko Society spread and strengthened the ideology of the unity of the Ukrainian lands and was a center of enlightenment. **Prospects for further research** consist of a deeper comparison of the activities of the Shevchenko Literary Society and the Shevchenko Scientific Society against the background of the cultural transformations of Halychyna and Ukraine in general.

Keywords: *Shevchenko Literary Society (1873—1892), book culture, Ukrainians, national memory, historical memory, cultural memory, literature, science, Ukrainophilism, Halychyna, Lviv.*